

TÜRKİYE'DE FAS ÇEKİRGESİ

(*Dociostaurus maroccanus*)

DURUMU

(1939 - 1951)

Süleyman BALAMİR

1 — Çekirge probleminin önemi :

Bir Alman âlimi der ki : (Çiftçinin hasadı, hastalık ve haşerelerin artığıdır). Biz buna, tabiatın bizzat zararlı tesirlerini — selleri, donları, doluları —, hastalıklar dışında kalan parazit nebatları ve haşereler haricindeki diğer zararlı hayvanları ilâve edecek olursak, bugünkü anlamda “nebat koruma” teşkilâtının mevzuunu ifade etmiş oluruz.

Yer yüzünde bir taraftan ıslah ve üretme müesseseleri bütün gayretleriyle çalışırken, diğer taraftan, mahsulleri birçok hastalık ve zararlılardan kurtarmak ihtiyacı da büyük mikyasta duyulmuştur. Bu sebeple başta Amerika olmak üzere birçok memleketler, nebat koruma müessesesi ve teşkilâtı kurmuşlardır.

Dar bir görüşle, nebat koruma işleri, ıslah ve üretme müesseselerinin

çalışma sahalarına girer gibi görünür. Hattâ bu müesseselerin neşriyatında mücadele işlerine temas edildiği de müşahede edilir. Hakikaten istihsali yapanlar zarardan daha fazla müteessir olacaklarından savaş için daha alâkalıdır. Keza, ıslah ve üretme müesseseleri daima materyal içinde bulduklarından daha etraflı tetkikler yapabilirler. Fakat, bu yazıda temas edeceğim çekirgeler gibi fare, domuz, süne, carpcapsa vesaire gibi öyle daha bâzı umumî mevzular vardır ki, bunları, esasen yüklü olan bu müesseselerin başarılarına imkân yoktur. Ayrıca; gerek hastalık ve gerek zararlılar, muhtelif bölge ve şartlarda o kadar farklı karakter gösterirler ki, bunların birbirleriyle mukayesesi ve esasların çıkarılması başlı başına birer çalışma mevzuudur.

Birçok memleketler, sırf bazı hastalık ve haşereler yüzünden birçok mahsulleri hudutlarından içeriye sokmazlar. Hattâ bu memleketlerin bâzıları kendi hastalık ve haşereî nebatlarını, hastalık ve haşereden salim bulunan sahalarına sevkettirmezler. Her türlü nebat ve aksamının iyice tetkikini ve ilâçlanmasını şart koşarlar. Aksi halde sevkiyatı yasak etmişlerdir. (Bizde pembe kurt, floksera vesairde olduğu gibi).

Diğer taraftan; savaş malzeme-

sinin ihzarı, tedariki, tecrübe'leri ve mücadelenin idaresi başlı başına mühim bir iştir. İslah ve üretme müesseselerinin bütün bu işleri başarmaları imkânsız olduğundan, nebat koruma işi, öteden beri müstakil ve mühim bir şube halinde karakterlenmiştir.

Yurdumuzda, nebat koruma işlerinin başında "zararlı çekirgeler" gelir. Çekirge istilâları tarihte, memleketimizin ziraî ve iktisadî hayatında büyük zararlar meydana getirmiştir.

İstilâların ehemmiyeti büyüktür. Çekirge istilâlarında, bağ, bahçe ziraatından çayırılık ve mer'alara kadar her şey harap olarak kuru toprak haline gelir. Çekirgelerin, davar sürülerinin kullarını yedikleri, açıkta beşikte uyuyan küçük çocukları didikledikleri, ezilerek trenleri yürütmedikleri memleketimizde birer vakıdır. Salgın zamanlarda kuyulara dökülen çekirgelerin suları berbat ederek susuzluklara sebep oldukları, elbise, ayakkabı, eğer takımı, yörük çadırları vesaire gibi eşyaları kemirdikleri tesbit edilmiş hâdiselerdendir. Velhasıl aç kaldıkları zaman birbirlerini dahi kemirdikleri görülen çekirgelerin tahribatı saymakla bitmez.

Çekirge istilâlarını mahdut ve kuru rakamlarla ölçmeğe imkân yoktur. Bununla beraber düşüncelerimize bâzı istinat noktaları teşkil etmesi itibariyle Birinci Cihan Harbine rastlıyan çekirge istilâsını kısaca gözden geçirelim :

1909 yılında inkişafa başlıyan bu istilâda 1916 - 17 kışı, yalnız Konya-

İzmit hattının batısında kalan illerimizde 415.079 dönüm çekirge yumurta taşı bulunan arazi sürdürülmüştür. 1916 yılında toplatılan yüksük miktarı 4.996.600 kilodur. Ertesi yıl bu miktar 7.240.600 kiloyu bulmuştur. 1.300 yüksük bir kilo geldiğine ve her yüksükte vasatı 30 yumurta bulunduğuna göre öldürüldüğü kabul edilen çekirgelerin sayısı rakamların nihayetsizliğine gider.

Akın halinde, orta yaşta bulunan ve orta büyüklükte bir çekirge sürüsünün 100 - 120 ton geldiği, hattâ bâzı sürülerde, bunun 250 - 300 tona yükseldiği, yakalanan çekirgelerden anlaşılmıştır.

Bir çekirge günde, en az kendi ağırlığı kadar kemirirse, sürülerin tahribatı hakkında bir fikir edinebiliriz. İstilâ senelerinde bu gibi sürüler sayısız olur. 1916 yılında kısmen tesbit edilebilmiş olan hububat zararı 200.000 ton, bakliyat ise 15.000 tondur.

Çekirge konusu, bugün milletler arası bir problem hadindedir. Bu maksatla Enstitümüzde de bir "Çekirge Araştırma Şubesi" kurulmuştur. Bu Şube, Londra Çekirge Araştırma Merkeziyle daimi temas halindedir. Yurdumuzun her tarafından gönderilen muhtelif çekirgeler bu Şubece teşhis edilerek zararlı olup olmadıkları tesbit edilir. Zararlı duruma giren çekirge çeşitleri üzerinde ayrı ayrı etüdler yapılarak en müessir mücadele ilâçları ve en uygun mücadele zamanları teşkilâta bildirilir. Bununla beraber, çekirgeler üzerin-

deki biyometrik incelemelerini, biyoklimatik şartlarla mukayeseli araştırmalar yaparak ertesi yıl için, çekirgelerin alacakları durum hakkındaki tahmin neticeleri Bakanlığa arz edilir. Bundan başka, Yurdumuza uçkun halinde dışarıdan gelecek olan çekirgelerin, hangi istikametlerden gelecekleri ve gelmeleri muhtemel olan zamanları da ayrıca adım adım takibedilmektedir.

Memleketimiz çekirge durumunu önemle göz önünde bulunduran Bakanlığımız, çekirge mücadelesini daima ön plânda bulundurmakta ve bu zararlı ile sistemli bir şekilde mücadele etmektedir.

2 — Fas çekirgesinin yer yüzündeki yayılışı :

Fas çekirgesi, batıda Kanarya Adalarından, doğuda Türkistan ortalarına kadar, güneyde Fas, Cezayir, Suriye, Irak ve İran'dan, Kuzeyde İspanya, güney Fransa, İtalya, Yunanistan, Karadeniz'in batı sahili, Kafkasya, Kırım Yarımadası ve Hazer Denizinin batı yönlerini içine alan ve kuzey-doğu istikametinden güneybatı istikametine doğru geniş bir şerit halinde uzayan büyük bir alana yayılmış durumdadır. Bu bölgenin birçok yerlerinde daimi yumurtlama ve çoğalma sahaları (Rezervasyon) mevcuttur. Anadolumuz bu büyük yayılış sahasının tam ortasında bulunmakta ve mühim rezervasyonları ihtiva etmektedir.

3 — 1939 yılından beri aldığımız materyale göre Fas çekirgesinin Türkiye'deki yayılışı ve daimi çoğal-

ma merkezi karakteri gösteren sahalalar :

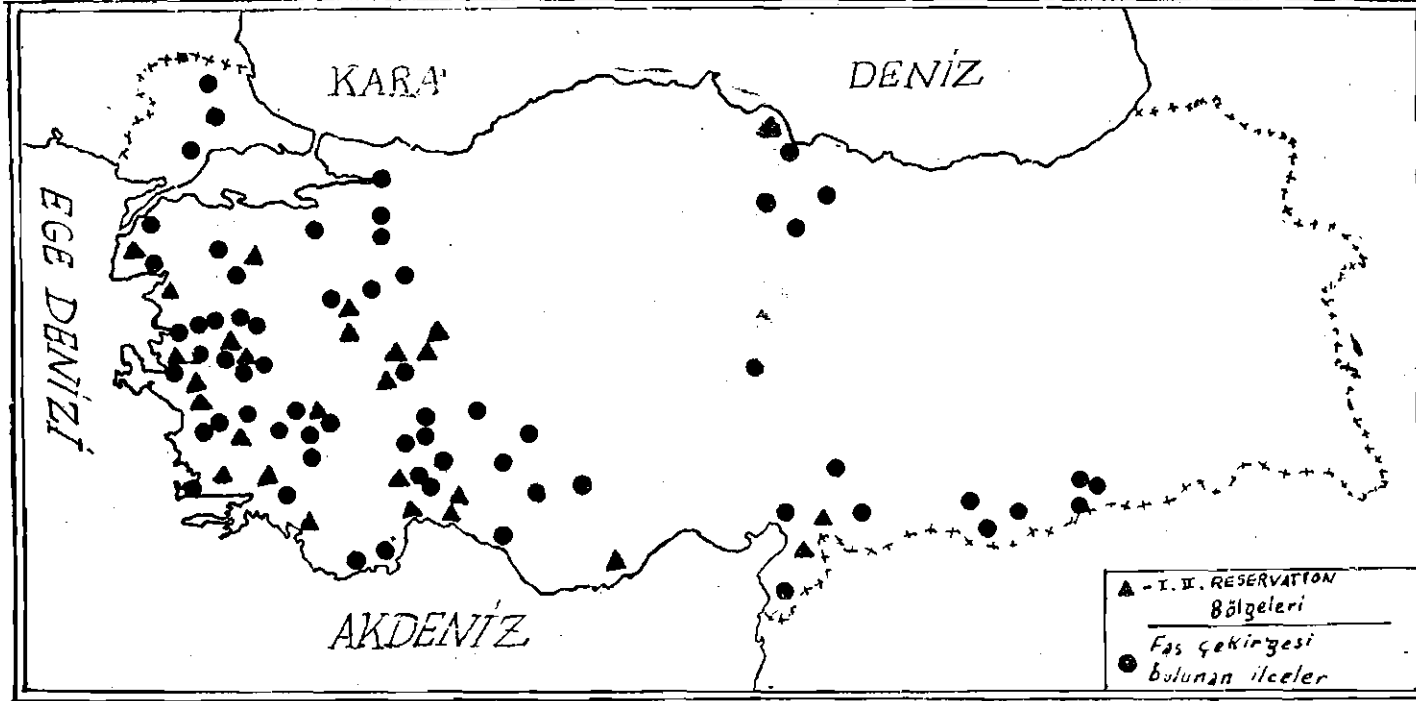
1939 yılından beri, Enstitümüze gelen örneklere göre, Yurdumuzda en fazla yayılış sahasına malik olan bir çekirgedir.

Haritada kolayca görüldüğü üzere, Fas çekirgesi Konya - İzmit hattının batısında kalan illerimizin hemen hepsinde, güney-doğu illerimizde, Samsun - Bafra bölgesi ve Antalya torosları üzerinde geniş bir yayılış sahasına maliktir. Bunlardan, daimi olarak her yıl örnek aldığımız yerler şüphesiz rezervasyon, yâni daimî çoğalma ve istilâ merkezlerini teşkil eder. Zaman zaman örnek alınan yerler ise tâli yayılış sahalarıdır.

Bu etüde göre, memleketimizde Fas çekirgesinin birinci derecede daimi çoğalma merkezlerini teşkil eden yerler : Antalya'nın Akseki, Manavgat ve Merkez ilçeleri ; Aydın'ın Çine; Manisa'nın Eşme ve Kula ilçeleri ; Muğla'nın Merkez, Fethiye ve Milâs ilçeleri; Balıkesir'in Ayvalık; Denizli'nin Çal; Gaziantep'in İslahiye; İzmir'in Bayındır, Menemen ve Tire ilçeleridir.

Bizim için ikinci derecede rezervasyon karakteri gösteren yerler ise: Afyon'un Merkez, Boldavin, Emirdağ ve Dinar İlçeleri; Balıkesir'in Dursunbey ; Burdur'un Bucak; Samsun'un Bafra ; Kütahya'nın Uşak, Gediz; Çanakkale'nin Ezine; Hatayın Hassa ve nihayet İçel'in Anamur ilçeleridir.

Bunlardan sonra materyal aldığımız, fakat bizce şimdilik tâli olarak addedilen ilçeler şunlardır :

Türkiye'de Fas çekirgesi durumunu gösterir harita

Afyon'un Sandıklı; Antalya'nın Kaş, Alanya, Finike; Aydın'ın Merkez, Söke, Nazilli ve Karacasu; Manisa'nın Merkez, Alaşehir, Kırkağaç, Salihli, Soma, Demirci, Turgutlu, Gördes; Muğla'nın Bodrum, Köyceğiz; Balıkesir'in Merkez, Sındırgı; Burdur'un Merkez, Yeşilova; Konya'nın Merkez, Akşehir, Karaman, Beyşehir, Seydişehir; Samsun'un Merkez; Tekirdağ'ın Şarköy; Denizli'nin Merkez, Tavas, Buldan, Sarayköy; Kütahya'nın Merkez, Simav; Çanakkale'nin Merkez, Ayvacık; Kırklareli'nin Merkez, Lüleburgaz; Kayseri'nin Sarız; Kocaeli, Amasya, Gaziantep, Bursa, Eskişehir, Hatay ve Maraş illerinin Merkez ilçeleri; İzmir'in Merkez, Bergama; Isparta'nın Merkez, Eğridir, Sütçüler, Yalvaç; Bilecik'in Merkez, Bozüyük; Mardin'in Merkez, Midyat, Kızıltepe; Urfa'nın Merkez, Harran, Viranşehir; Seyhan'ın Osmaniye; Tokat'ın Erbaa ve Zile ilçeleri.

S u m m a r y

The distribution of the Moroccan locust in Turkey and localities with characteristics of its permanent brooding centers, according to the specimens obtained since 1939.

The Moroccan locust has a largest distribution area in Turkey as compared with other grasshoppers. Those places from which we receive specimens every year are the brooding centers while those from which we receive specimens occasionally are secondary distribution areas.

(All these areas are shown on the map)

Biometric studies have also helped us to distinguish the brooding centers. Accordingly, those centers are : Akseki, Manavgat and Antalya counties (In the Province of Antalya). Çine county (in Aydın). Eşme and Kula counties (in Manisa). Muğla, Fethiye and Milâs counties (in Muğla). Ayvalık county (in Balıkesir). Çal county (in the Province of Denizli). İslahiye county (in Gaziantep). Bayındır and Tire counties (in İzmir).

The localities which we consider as secondary reservation centers are : Afyon, Bolvadin, Emirdağ and Dinar Counties (in Afyon), Dursunbey county (in Balıkesir), Bucak county (in Kütahya), Ezine county (in Çanakkale), Hassa county (in Hatay), Anamur county (in İçel).

Finally, the localities from which we occasionally receive specimen and thus are of secondary importance are : Sandıklı county (in Afyon). Kaş, Alanya and Finike counties (in Antalya). Aydın, Söke, Nazilli and Karacasu counties (in Aydın). Manisa, Alaşehir, Kırkağaç, Salihli, Soma, Demirci, Turgutlu and Gördes counties (in Manisa). Bodrum and Köyceğiz counties (in Muğla). Balıkesir and Sındırgı counties (in Balıkesir). Burdur and Yeşilova counties (in Burdur). Konya, Akşehir, Karaman, Beyşehir and Seydişehir counties (in Konya). Samsun county, Şarköy county (in Tekirdağ).

TÜRKİYE'DE FAS ÇEKİRGESİ

(Baş tarafı 15 inci sayfada)

Denizli, Taşas, Buldan and Sarayköy counties (in Denizli). Kütahya and Simav counties (in Kütahya). Çanakkale and Ayvacık counties (in Çanakkale). Kırklareli and Lüleburgaz counties (in Kırklareli). Kocaeli, Amasya, Gaziantep, Bursa, Eskişehir, Hatay and Maraş counties, İzmir and Bergama counties (in İzmir), Isparta, Eğridir, Sütçüler and Yalvaç counties (in Isparta). Bilecik and Bozüyük counties (in Bilecik). Mardin, Midyat and Kızıltepe counties (in Mardin). Urfa Havran and Viranşehir counties (in Urfa), Osmaniye county (in Seyhan), Erbaa and Zile counties (in Tokat).